

januari 2025

Grote Ratelaar

CONTACTBLAD IVN GOOI & KNNV GOOI

Kinderpaddenstoelentocht
Ijsvogels houden niet van ijs

IVN werkt aan een duurzame samenleving. Ons idee is dat betrokkenheid bij de natuur, duurzaam handelen stimuleert. Daarom laten wij jong en oud de natuur dichtbij beleven. We verbinden hen met groene initiatieven rond natuur en maatschappelijke thema's zoals voeding, gezondheid en energie.

Dit doen we met zo'n twintigduizend betrokken leden en een enorm netwerk van groene professionals. Dat maakt IVN een unieke partner in duurzaamheid en verantwoord ondernemen.

De KNNV is de landelijke vereniging voor veldbiologie, voor actieve natuurliefhebbers en -beschermers. Voor mensen die graag meer over de natuur, planten en dieren willen weten en ervan genieten.

KNNV-leden organiseren natuurexcursies, inventarisaties, lezingen en cursussen en wandelen, fietsen en kamperen veel buiten. Want wat is er leuker dan samen met anderen de natuur te ontdekken?

THEEHUIS 'T BLUK

BEZOEKADRES
Zuiderheide 2
1251SE Laren

POSTADRES
Postbus 3
1250 AA Laren

TELEFOON
035-5317592

EMAIL: info@bluk.nl
WWW: bluk.nl

*Prachtig gelegen aan de Zuiderheide
in Laren.*

*Ook het gehele jaar mogelijkheid
tot reserveren voor uw diners,
recepties, huwelijk en overige
feesten.*

We verwelkomen u graag!

Grote Ratelaar

Voorwoord

Hiermee ontvang je het eerste nummer van ons afdelingsblad voor 2025. Inmiddels zitten we in de donkere dagen van december. Dat klopt in alle opzichten, de dagen worden steeds korter, bovendien laat de zon zich door een grijs wolkendek niet zien. Nog even en dan hebben we de kortste dag weer gehad en gaan de dagen weer lengen. Ik moet eerlijk bekennen dat ik deze periode niet echt fijn vindt. Het is grijs en het weer moedigt niet aan om naar buiten te gaan.

Gelukkig heb ik naast IVN een tweede hobby namelijk nordiccen, de sportieve variant van nordic walken. Ik prijs me gelukkig dat ik drie keer per week mijn trainingsmaatjes kan ontmoeten. Een training behelst meestal een stevige wandeling van twee uur in de fraaie natuur rondom Hilversum. Weer of geen weer, we gaan altijd op pad. Zelfs als het regent of heel grauw en koud is, schijnt voor mij de zon!

Onze IVN-activiteiten geven mij ook zo'n gevoel. Met name het contact met bekenden en onbekenden over onze kwetsbare leefomgeving, geeft mij veel warmte en een gevoel dat ik kan bijdragen aan een betere wereld.

We hebben in november weer een nieuwe planning van de activiteiten voor 2025 gemaakt. Het is de eerste aanzet en er is nog genoeg ruimte voor nieuwe activiteiten. Inge Brandenburg coördineert de activiteitenkalender (zie ook bladzijde 4). Heb je een of meer leuke ideeën voor activiteiten voor een jong of ouder publiek, geef dat dan aan haar door. dan neemt zij het op in de activiteitenkalender.

Op zaterdag 10 mei krijgt de nieuwe lichte natuurgidsen hun diploma en zullen zij onze afdeling versterken. Zet deze datum alvast in de agenda.

Namens de redactie wens ik je een gezond, natuurrijk en (bio)divers 2025!

Fred Jansen

Foto's:
Buitenkaft: Harm Klinkenberg
Middenpagina's: Aad Kop

Nordiccers op de Zuiderheide (foto: Doortje van Dijk)

5	Van het bestuur
6	In gesprek met Jenny Brook
8	IJsvogel houdt niet van ijs
10	Kinderpaddenstoelentocht
12	Fotopuzzel: Winterbloeiers
14	Portret: Hemelboom
16	Column: Kometen kijken
18	Waterbuffels bij Muiden
20	Boekbespreking

COLOFON

De Grote Ratelaar is het afdelingsblad van IVN Gooi e.o. en KNNV Gooi en verschijnt vier maal per jaar.

REDACTIE:

Jetse Jaarsma
Fred Jansen
Jaap van der Vliet
Joke Calis - van den Abbeele

DRUKKER:

Editoo B.V. te Arnhem

REDACTIEADRES:

groteratelaar.ivnknngooi@gmail.com

Uiterste inzenddata kopij:

15 november, 15 februari,
15 mei en 15 augustus

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen al dan niet te plaatsen, in te korten of aan te passen.

ACTIVITEITENKALENDER KWARTAAL 1-2025					
DATUM	TUJD	ACTIVITEIT	PLAATS	AANMELDEN	MEER INFORMATIE
zondag 5 januari 2025	13.30	nieuwjaarswandeling	Infoschuur	☒	IVN/KNNV
zondag 5 januari 2025	10:00	excursie	Anna's Hoeve	☒	GNR-website
maandag 6 januari 2025	19:30	NGO 31 Stad	Infoschuur	☐	NGO
vrijdag 10 januari 2025	14:00	excursie	Huydecopersweg	☒	GNR-website
zondag 19 januari 2025	10:00	excursie	Laarder Wasmeer	☒	IVN-website
maandag 20 januari 2025	19:45	infoavond zandafgravingen	Infoschuur	☐	IVN-website
zondag 26 januari 2025	10.00	natuurscursus Bomen in de winter	Infoschuur	☒	IVN-website
zondag 26 januari 2025	14:00	themamiddag Stenen op de hei	Schaapskooi Blaricum	☐	GNR-website
maandag 27 januari 2025	19:30	NGO 32 Stad	Infoschuur	☐	NGO
vrijdag 7 februari 2025	14.00	excursie	Anna's Hoeve	☒	GNR-website
zondag 9 februari 2025	10.00	excursie	Huydecopersweg	☒	GNR-website
maandag 10 februari 2025	19.30	NGO 33 Synthese	Infoschuur	☐	NGO
zondag 16 februari 2025	10.00	excursie	Laarder Wasmeer	☒	GNR-website
maandag 17 februari 2025	19.45	contactavond faunabeheer	Infoschuur	☐	IVN/KNNV
zondag 23 februari 2025	14.00	themamiddag Stenen op de hei	Schaapskooi Blaricum	☐	GNR-website
maandag 24 februari 2025	19.30	NGO 34 Synthese	Infoschuur	☐	NGO
zondag 2 maart 2025	10.00	excursie	Anna's Hoeve	☒	GNR-website
woensdag 5 maart 2025	19.45	alg. ledenvergadering IVN	Infoschuur	☐	
maandag 10 maart 2025	19.30	NGO 35 Synthese	Infoschuur	☐	NGO
donderdag 13 maart 2025	19.30	cursus biodiversiteit	Infoschuur	☒	IVN/KNNV
vrijdag 14 maart 2025	14.00	excursie	Huydecopersweg	☒	GNR-website
zondag 16 maart 2025	10.00	excursie	Laarder Wasmeer	☒	GNR-website
maandag 17 maart 2025	19.45	infoavond egels	Infoschuur	☒	IVN-website
zaterdag 22 maart 2025		ngo excursie		☐	NGO
maandag 24 maart 2025	19.30	NGO 36 Synthese	Infoschuur	☐	NGO
zaterdag 29 maart 2025	9.00	werkmiddag	Speelbos t Laer	☒	IVN-website
zondag 30 maart 2025	14.00	themamiddag roofdieren	Schaapskooi Blaricum	☐	GNR-website
zondag 30 maart 2025		fietsexcursie door de ogen van het ree	Hoorneboeg Zanderij	☒	IVN-website

Kijk ook op de IVN-website: <https://www.ivn.nl/afdeling/gooi-en-omstreken/activiteiten>
Kijk ook op de KNNV-website: <https://gooi.knnv.nl/agenda/>
Kijk ook op de GNR-website: <https://gnr.nl/actueel/agenda/>

IVN-activiteiten 2025

Op 19 november is de start gemaakt voor het activiteiten-overzicht 2025 van het IVN. Excursies, contactavonden, cursussen enzovoort, voor zover nu bekend, zijn verzameld en in het overzicht gezet. Het overzicht staat op onze IVN-site en wordt elke maand ververs. Wil je een activiteit organiseren dan kan je kijken of jouw datum geschikt is of dat er al andere activiteiten gepland staan.

De aanpak voor het organiseren van een activiteit is te vinden op de site: IVN Gooi en omstreken > onze afdeling > voor leden. Is de datum beschikbaar dan stuur je de gegevens naar brandenburginge@gmail.com. Dan wordt jouw activiteit opgenomen in het overzicht. Liefst 6 weken voor de activiteit.

Voor excursies op terreinen van Natuurmonumenten is toestemming nodig. Dat wordt een keer per maand centraal door mij doorgegeven en aangevraagd bij NM. Ook de BOA's worden op de hoogte gesteld zodat je daar geen last van hebt.

De trekker van een activiteit zorgt voor de publiciteit. Naar leden via de Ratelaar en de nieuwsbrief. Voor algemeen publiek vind je op de site een formulier dat naar de webmaster gaat en dan komt je activiteit op onze site.

Ik hoop nog veel mailtjes te krijgen voor de kalender.

Inge Brandenburg

(foto: Fred Jansen)

Van het IVN-bestuur

Het laatste stukje november is aangebroken als ik ditschrijf. Hier en daar ligt wat sneeuw. Het is duidelijk: de wintermaanden naderen. Geen somber stukje over een moeizaam verlopen klimaatop in het door olie doordrenkte land Azerbeidzjan of de nieuwste politieke ontwikkelingen in de Verenigde Staten. Daar kunnen we nu weinig aan doen. Laten wij ons vooral richten op de lokale groene initiatieven en wat wij als IVN Gooi kunnen bijdragen. Hier kunnen we samen met andere “groene” verenigingen wél een verschil maken als het gaat om het beschermen van onze kwetsbare natuur.

Als bestuur hebben we in het afgelopen kwartaal enkele bijeenkomsten georganiseerd:

- Op 6 oktober een kennismakingsbijeenkomst voor nieuwe IVN-leden bij de Schaapskooi in Blaricum gevolgd door een informatieve wandeling. Hoewel de opkomst wat magerder was dan we hoopten, houden we er toch een positief gevoel aan over. We gaan hier dan ook zeker mee door.
- Op 11 oktober was er een bijeenkomst met leden rond het thema Communicatie. Drie belangrijke aandachtspunten voor de komende periode kwamen naar voren: de rol van social media, gewenste veranderingen in het gebruik van onze Nieuwsbrief en een nieuw overkoepelend Communicatieplan waarin onderwerpen rond communicatie een plek krijgen. Wordt vervolgd.
- 19 november was onze jaarlijkse werkgroepenavond voor alle leden en coördinatoren. Behalve een mooie invulling voor de jaarkalender 2025 leverde deze avond ook nog een aantal goede ideeën op.

Samen met de KNNV starten we het nieuwe jaar traditiegetrouw met een mooie Nieuwsjaarswandeling gevolgd door een hapje en een drankje en wel op zondag 5 januari om 13.30 uur. Startlocatie is de Infoschuur. Aanmelding verplicht (zie berichtgeving hierover).

Woensdag 5 maart is het al weer tijd voor onze Algemene Leden Vergadering. Deze zal een iets gewijzigde opzet krijgen. Nadere berichtgeving volgt.

Tot slot wens ik namens het hele bestuur iedereen een prachtige winter toe en uiteraard een gezond en gelukkig 2025 met heel veel mooie, groene activiteiten.

Rob Le Febre

Van het KNNV-bestuur

Wat doen we als KNNV? Is het een club van individualisten of doen we iets samen? Om met het laatste te beginnen, we doen echt wel activiteiten samen, hoewel het soms meer een club van individualisten lijkt. Dat zijn we natuurlijk ook, ieder kruipt alleen met z'n loepje door het veld of kijkt wat daar in de verte voor vogel vliegt. Een club met mensen die veel van de natuur afweten. De een wat meer dan de ander, de een weet alles van een kleine groep wormen, maar anderen hebben een meer holistische lik op het ecosysteem. Bij elke excursie leren we van elkaar. En samen zijn we meer dan de som der delen. Met onze excursies en inventarisaties verrijken we de kennis over het voorkomen van soorten in het Gooi.

Biodiversiteit staat tegenwoordig zeer in de belangstelling. Dankzij een Europese richtlijn, zo heten de wetten van de EU, zijn bedrijven straks verplicht om in het jaarverslag te berichten over duurzaamheid. En niet alleen het energieverbruik of de wijze van recycling van het fabrieksafval, ook de effecten op de biodiversiteit moeten aan de orde komen. Deze verplichting geldt eerst voor de grote, internationale bedrijven, maar zal langzamerhand ook doordruppelen naar kleinere bedrijven en organisaties. Maar wie heeft er nog verstand van biodiversiteit? Zal er straks voor elke paardenbloem en vleermuis een ecologisch ad-

viesbureau ingehuurd worden? Waar komen de mensen vandaan die deze bureaus bemensen? De jeugdbonden zijn nog maar klein. Wat leren we over de vrije natuur op school? Het is een grote tegenstrijdigheid, aan de ene kant meer aandacht willen besteden aan biodiversiteit terwijl aan de andere kant er zo weinig mensen nog zijn die er wat verstandigs van kunnen zeggen.

Daar ligt de uitdaging voor de KNNV. En uiteraard niet alleen voor de KNNV, maar voor alle clubs die bij de kennis van de natuur betrokken zijn. Het beeld van een Prikkebeen die in z'n eentje door de natuur zwerft is achterhaald. Biodiversiteit wordt een steeds belangrijker maatschappelijk belang en daarmee doet een organisatie ertoe, die daar mee bezig is. Er komt meer vraag naar onze kennis! En daar ligt de uitdaging voor de KNNV. We zullen ons best moeten doen om onze kennis op peil te houden. En we moeten ons best doen om te laten zien dat we kennis in huis hebben die ertoe doet!

Het bestuur van de landelijke KNNV is al met een inhaalslag begonnen met het organiseren van landelijke dagen om de kennis van de leden te laten groeien. Nu wij nog!

Feiko Prins

In gesprek met Jenny Brook

Een persoon met liefde voor muziek en voor de natuur. Voortaan denk ik dan meteen aan Jenny Brook. Jenny is al lange tijd lid van zowel IVN als KNNV. Ze maakt deel uit van werkgroep Jeugd en is onder andere actief als vrijwilliger in de Heemtuin in Blaricum. Ik zocht haar op in haar woonplaats Hilversum.

Voorafgaand aan het interview twijfel ik hoe ik haar achternaam moet uitspreken en ik vraag me af of haar roots buiten Nederland liggen. Als ik haar de hand schud verraad ik een licht Engels accent mijn vermoeden. Jenny is opgegroeid op het Engelse platteland en kwam in 1968 voor de liefde naar ons land. Ze werkte in verschillende rollen in het muziekonderwijs. Zo gaf ze kinderen les in het bespelen van verschillende muziekinstrumenten, stond ze als muziekjuf voor de klas en was ze koördigant. Jenny benadrukt hoe belangrijk het is dat kinderen op jonge leeftijd leren zingen, zodat ze hun gehoor ontwikkelen. Volgens haar is dat net zo belangrijk als kinderen leren kijken naar de natuur. "Op die manier leren kinderen dat natuur iets normaal is, dat het erbij hoort, én leren kinderen van de natuur te houden. Kinderen van nu hebben een grote taak te vervullen als wij er niet meer zijn. Zeker gezien de huidige staat van de natuur."

Jenny maakt zich, net als veel natuurliefhebbers, zorgen over de toekomst. Ze leest op het moment het boek; The Insect Crisis van Oliver Milman, waarvan de alarmerende

Foto: Aad Kop

conclusie is: zonder insecten, geen mensen. Jenny doet er in ieder geval alles aan om dit te voorkomen.

In de jaren 80 werd ze lid van het IVN. Ze zocht een club waar ze haar liefde voor de natuur mee kon delen. Door de drukte van werk en een jong gezin, had ze toen geen tijd voor de gidsopleiding en daarom besloot ze zich aan te sluiten bij de vogelaars van de Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken. Bij de vogelwerkgroep zat ze gelijk op haar plek. "Een mooie verbinding tussen muziek en natuur is vogelzang. En vogels zijn makkelijk te bestuderen want ze zijn immers overal". Door haar muzikale achtergrond kan Jenny de hoogte en het timbre van vogelzang goed onderscheiden, waardoor het herkennen van vogels haar makkelijk af gaat. Ze is daarom ook erg bedreven in het tellen van vogels.

Voor SOVON werkt ze al 10 jaar mee aan MUS wat staat voor; Meetpunt Urbane Soorten. Bij dit project worden de aantallen en de verspreiding van broedvogels in steden en dorpen in kaart gebracht. In het voorjaar, wanneer de mannetjesvogels zingen om vrouwtjes te lokken en hun territorium te verdedigen, gaat Jenny een aantal keren vroeg uit de veren. Een halfuur voordat de zon opkomt is namelijk de meeste vogelzang te horen.

Jenny telt voor SOVON ook de vogels in haar eigen tuin. Op haar tafel ligt een A4-lijstje met de namen van veel voorkomende vogelsoorten, en ze houdt nauwkeurig bij welke soorten er neerstrijken. "Stadsnatuur is van essentieel belang nu we met steeds meer mensen in de stad wonen en het groen steeds meer plaatsmaakt voor steen. Het bijhouden van soorten is belangrijk, want meten is weten." Hoewel het haar niet snel genoeg gaat, vindt Jenny wel dat de gemeente Hilversum goed bezig is met groene initiatieven. Zo plantte ze onlangs een krentenboompje in haar tuin dat gratis door de gemeente aan de inwoners werd uitgedeeld.

Toen Jenny met pensioen ging, besloot ze alsnog de IVN-gidsenopleiding te volgen, en in 2013 rondde ze deze af. Haar ervaring met lesgeven aan kinderen wilde ze graag inzetten, dus sloot ze zich aan bij de werkgroep Jeugd. "Het is een leuke, actieve werkgroep, waarin we regelmatig samenwerken met het GNR", zegt ze. Zo werden er door het GNR twee educatieve programma's opgezet: Ontdek de Gooise Heide en Het Paddenpad. De jeugdwerkgroep levert de gidsen en vrijwilligers voor deze activiteiten. Ik had al het gevoel dat ik Jenny eerder had ontmoet, en dat bleek te kloppen. Ook dit jaar hielp ze vanuit de werkgroep mee met de IVN-paddenstoelendag bij het Spanderswoud, die ik met mijn kinderen bezocht.

Daarnaast helpt ze mee tijdens de jaarlijkse onderhoudsdag van Speelbos 't Laer, en is ze fan van de bomentingel die daar staat: het is een Metallofoon gemaakt van boomstammen en metalen staven, waarop zowel kinderen als volwassenen muziek kunnen maken in de natuur.

Recent sloot ze zich ook aan als vrijwilliger bij de Schaapskooi van GNR, waar ze het publiek ontvangt en tijdens het Schaapscheerdersfeest knutselende kinderen begeleidt. Jenny vindt dat het GNR goed bezig is met het werven van donateurs en het vergroten van de naamsbekendheid. Ze zou graag zien dat IVN dat voorbeeld volgt en meer naar buiten treedt. "Bezoekers kennen het IVN nog te weinig, we moeten werken aan meer zichtbaarheid."

In Jenny's boekenkast prijkt naast de Heukels flora van Nederland ook de Engelse Collins Flower Guide. "De laatste heeft mooiere illustraties", aldus Jenny. De boeken gebruikt ze volop als ze soorten monitort, bijvoorbeeld in mei van dit jaar tijdens de 1000-soorten dag. Hier beleefde ze ontzettend veel plezier aan. Haar eindwerkstuk van de opleiding ging over de educatieve taak van de Heemtuin in Blaricum en vervolgens heeft ze zich ook aansloten bij de werkgroep. Haar plantenkennis gebruikt ze nu om de flora in kaart te brengen. "Afgelopen jaar was een moeilijk jaar in de tuin. De stikstof problematiek zorgt ook in de heemtuin voor een overmatige hoeveelheid aan grassen en Jenny ziet de verscheidenheid aan soorten achteruit gaan. Desondanks wordt de tuin goed bezocht en is er nog genoeg moois te zien. Haar favoriete plant is de Brede wespenorchis. "Hij deed het afgelopen jaar alleen niet zo goed. Waarschijnlijk te grazen genomen door slakken. Recent zijn er nieuwe leden bijgekomen in de werkgroep maar er is nog ruimte voor jong bloed".

Dan is het alweer tijd voor een laatste vraag; wat is haar fijnste plek in 't Gooi? Ze hoeft niet lang na te denken over het antwoord. "Dat is de Hoorneboegse Heide, die beschouw ik als mijn achtertuin, en daar voel ik me thuis".

Tekst en foto: Kim Boeijen

foto: Aad Kop

Ijsvogel houdt niet van ijs!

Tekst en illustratie: Doortje van Dijk

Het gaat goed met de ijsvogels in de regio. In 2024 werden niet minder dan 98 broedende paartjes geteld. Alleen in 2017 waren er meer, toen 104 paar. Dit goede nieuws wordt begin november gemeld door Jelle Harder, coördinator van de Ijsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek. Op donderdag 14 november was ik aanwezig bij zijn lezing in De Morgenster over vijfendertig jaar ijsvogelonderzoek hier in het Gooi. Jelle vertelt bevlogen en enthousiast over zijn avonturen, de samenwerking met vele vrijwilligers, onderzoeksmethoden en deelt op begrijpelijke wijze zijn conclusies bij de vele onderzoeksgegevens. Als natuurillustrator en taalliefhebber kijk ik vooral naar de kleuren en vormen en vraag ik me af hoe de ijsvogel eigenlijk aan zijn naam komt.

Bijzondere (bij)namen

Blauwe schicht: deze naam verwijst naar de snelle en opvallende horizontale vlucht waarbij zijn helderblauwe rug goed opvalt. Wie wel eens een ijsvogel op vis heeft zien jagen, kent de verticale duik waar menig schoonspringer jaloers op zal zijn. Blauwparel, Waterparel en Rivierschitteraar: die namen benadrukken vooral de blauwe kleuren en connectie met het water. Visserkoning: is een vertaling van zijn wetenschappelijke naam *Alcedo* betekent koning en wijst naar zijn majestueuze verschijning; atthis verwijst naar een Griekse nimf. Zo wordt hij ook de grens genoemd: kingfisher (Engels), kungsfiskare (Zweeds), kóngafugl (IJslands) en kuningaskalastaja (Fins). Maar ook in het Limburgs (kingvisser) en Fries (iingfisker) komt het woord koning terug. Zwaluwvisser noemen ze hem Spanje (martin pescador), Frankrijk (martin pêcheur), Italië (martin pescatore) en Portugal (martim-pescador). In het Afrikaans heet hij simpelweg visvanger, net zoals in het Roemeens (pescăru). Gek genoeg noemen ze 'm Duitsland, Denemarken en Noorwegen net als in Nederland ook ijsvogel. Te weten Eisvogel (Duits) en isfugl (Deens en Noors). Dat ze 'm hier "ijsvogel" noemen, zou kunnen voortkomen uit het Oudnederlandse woord *sw la* of *s wela*, waarbij *s* mogelijk een vervorming is van "ijzer" of "glans". Dit kan verwijzen naar de glinsterende, metallic blauwe veren van de vogel. Een andere mogelijkheid is een verbastering van het Germaanse woord *Eisenvogel* waarbij *Eisen* (ijzer) ook weer verwijst naar de metaalkleurige glans van de veren. Er zijn ook verhalen dat de ijsvogel aan zijn naam komt omdat er in strenge winters groepjes hongerige vogels zich op het ijs rond de laatste open plekken verzamelen in de hoop een visje te kunnen spietsen.

Oranje beneden

De vurige fel-oranje kleuren van de borstveren springen enorm in het oog, maar worden door sommige deskundigen als 'schutkleur' aangeduid. Predatoren die vanuit het water jagen, zouden de oranje onderzijde namelijk kunnen aanzien voor een (herfst)blad. De blauwe rug zorgt ervoor dat de vanaf een dun takje boven het water vissende ijsvogel niet opvalt. Roofvogels vangen er zelden eentje, maar we zullen nooit zeker weten of dat door de kleur komt of door de snelheid van de laag over het water scherpende ijsvogel komt.

In de nesten?

De ijsvogel is het meest kwetsbaar als deze in het nest zit. Niet dat dat nest voor vijanden zo gemakkelijk te bereiken is. Ze maken namelijk holen in hoge steile oeverkanten. Daarvoor graven ze eerst een schuin oplopende gang van dertig centimeter tot een meter lang met een doorsnede van vijfenhalve centimeter. Aan het einde van het hol zit een ronde nestkamer waarin de eieren worden gelegd. Behalve ratten, kunnen vooral de lenige marterachtigen zoals nertsen en bunzings in deze gangen komen. Maar ook een vos wil weleens een gang uitgraven om de jongen of de eieren te stelen. Dat gebeurt vooral als de gang te laag begint, of als er een tak of boomstronk in de buurt is die de vijanden als 'opstapje' kunnen gebruiken. De ijsvogelwanden worden door de vrijwilligers van de Ijsvogelwerkgroep goed onderhouden en gemonitord om dit daar waar mogelijk te voorkomen.

Wakken hakken

De grootste ijsvogelkiller is echter Vadertje Vorst. De ijsvogel heeft het als viseter vooral zwaar in de winter als er overall ijs ligt. Zo heeft de kou in februari-maart 2018 gezorgd voor een halvering van de ijsvogelpopulatie. In zulke koude perioden roept Jelle iedereen op om een wak te hakken op plekken waar ijsvogels het moeilijk hebben. Tips voor dit ijzige klusje (en nog veel meer) vind je op de website <https://www.ijsvogels.nl/>

Doortje met Rob Plunkte (hij onderhoudt een van de ijsvogelwanden).

Kinderpaddenstoelentocht

13 oktober 2024: Het grasveld naar de parkeerplaats bij het Bospandje aan de Bussumergrindweg is vrolijk uitgedost met IVN vlaggen, 2 versierde tenten en een toegangspoort naar het Stobbenbos getooid met witte linten en paddenstoelen. Verspreid over een aantal uren komen er kinderen aanhollen met hun (groot)ouders/begeleiders gelokt door de versieringen en vrolijke kinderstemmen. Na een welkom volgen ze met hun begeleiders een route langs paddenstoelen met toelichtingsbordjes in eenvoudige taal en verschillende posten bemand door IVN-gidsen. Liesbet heeft haar lakens in repen gescheurd zodat de deelnemers een wit wegwijslint door het bos kunnen volgen (we gebruiken geen punaises meer in de bomen). Onderweg vielen er diverse korte, soms hevige buitjes, maar dat mocht de pret niet drukken.

Meteen aan het begin is er een post met uitleg over schimmels en paddenstoelen, hun functie en hoe ze aan hun energie komen (vriendjes, vuilnismannen en vijanden). Het verhaal wordt steeds aangepast aan de leeftijd van de kinderen. Met de spiegeltjes wordt al geoefend op de aanwezige plaatjespaddenstoel, de buisjespaddenstoel ((boleet)). We laten ook de aardappelbovist zien, de plofpaddenstoel zoals de kinderen die noemen, maar ook korstzwam-

men en gaatjeszwammen zoals de tonderzwam. Sommigen begeleiders en kinderen zijn verbaasd dat we zomaar giftige paddenstoelen oppakken. Na verzekering dat deze niet giftig zijn, durven ze heel voorzichtig de plaatjes en de buisjes aan te raken

Daarna kunnen de kinderen door de poort naar het Stobbenbos waar lekker geklauterd kan worden en waar de eerste paddenstoelen worden gevonden. Naast paddenstoelen is er onderweg ook aandacht voor herfstvruchten (eikels, kastanjes, beukennotjes) en bosbewoners zoals de mol, de kauw en de das. De das is niet voor iedereen bekend. Een vader oppert: "Een sjaal?", "Hu?, o, een das". Fijn dat die geaaid mag worden. Iedereen weet nu ook wat een mol, een molshoop en een mollenrit is. Een begeleidende gids na afloop: "ik weet nu ALLES van mollen".

Om weer zelf even actief te speuren, gaan de kinderen en hun begeleiders op een bepaald traject met een speurkaart herfstvruchten zoeken, bepaalde bladeren, mos en paddenstoelen en... laarzen. Natuurlijk wordt er ook gevraagd of ze een bepaalde paddenstoel herkennen met behulp van de zoekkaart. Het verhaal hoe de vliegenzwam aan zijn naam komt wordt verteld. We horen achteraf dat een

Foto: Brigitte Mohede

meisje het verhaal op haar school aan haar juf heeft verteld. En hoe mensen vroeger schreven met inkt van inktzwammen. Ook het verhaal over een Pruikzwam hoog in een dode, holle boom komt voorbij. Het is net een bos steil, wit haar.

Na al deze enerverende dingen kom je bij de bodemdieren-post. Bodemdieren breken ook net als paddenstoelen dood materiaal af. De energie is er een beetje uit, maar als het niet meer lukt om zelf bodemdiertjes te zoeken zijn er loeppotjes met bodemdiertjes te zien. Uiteindelijk komt iedereen weer tot rust bij de spinnenvrouw die je een mooie collage laat maken van herfstbladeren. De laatste energie gaat op aan een foto als heks of kabouter met de nodige materialen natuurlijk.

Er was rekening gehouden met 70 kinderen en hun begeleiders. Het werden er meer want er was een grote aantrekkingskracht van deze activiteit op dit terrein. Zelfs tijdens het opruimen hebben velen nog een stukje van de route kunnen lopen net als de vele volwassenen die in het bos wandelden de hele dag door.

We kijken terug op een geslaagde activiteit met veel positieve reacties. We weten van een ouder dat de informatie goed aansloot bij wat op school werd verteld over paddenstoelen en een meisje gaat hierdoor geïnspireerd een spreekbeurt over paddenstoelen houden. Met dank aan Brigitte en Liesbet “het organisatieduo”, en verder Jenny, Erik, Elly, Chantal, Marijke, Natalia, Truus, Annemiek, sascia, Hilda, Inge, Lucia en Ella die samen deze dag mogelijk gemaakt hebben.

Ella van der Lof

Foto: Susan van Werkhoven

Gedicht

Foto: Mabel Amber via Pixabay

Tijdens het opmaken van deze uitgave van De Grote Ratelaar kwam het bericht dat Breyten Breytenbach op 24 november 2024 overleden is. Hij is 85 jaar oud geworden.

Metabolisch

toen ik op de stoel klom
om het gouden stof van de zuidoostenwind
van de hoge vensterbank af te vegen
zag ik aan de andere kant van de stalen tralies
in een fractie van inzicht
twee zwaluwen tegen de avondlucht in dartelhang
beurtelings in de glans van de stervende aarde gevangen los
als bladscheepjes van de oneindig blauwe hemelse
eucalyptus
vrij, vrij, vrij
glijen en haken tussen vuur en droom;
en er is leven in de stofwisseling tussen oog en vlucht
om de boog van wenteling in rook gesnoerd
mijn vriendin, mijn zuster, mijn vrouw –
elk uur al sinds het oudste teken
is een ritus van nemen en geven –

Breyten Breytenbach, uit de bundel De dag dat je brief kwam

Hemelboom

De hemelboom, *Ailanthus altissima*, is een boomsoort uit de familie van de Simaroubaceae. Deze soort wordt tegenwoordig wereldwijd aangetroffen, vooral in stedelijke gebieden en op verstoorde locaties. Ook in ons land is hemelboom sinds de jaren 70 met een razendsnelle opmars bezig. Oorspronkelijk afkomstig uit China, Taiwan en Korea, heeft hemelboom zich door menselijke activiteit verspreid naar Europa, Amerika, Afrika en Australië.

De soort werd geïntroduceerd in Europa rond 1740 door Pierre Nicolas d'Incarvillera. Later werd de soort populair als sierboom en later als straatboom. Mede als gevolg van klimaatopwarming is hij hier, vooral in stedelijke gebieden, verwilderd. Hij schiet gemakkelijk wortel in verstoorde bodems als bouwterreinen, bermen en langs spoorwegen. In Nederland en België is de boom vooral te vinden in steden en langs infrastructuur, waar hij als pionier optreedt.

De hemelboom is een snelgroeïende bladverliezende boom die een hoogte van wel 25 meter kan bereiken. Zijn naam dankt hij aan de rechtopstaande stam en de opwaarts gericht takken die als het ware naar de hemel reiken. De schors is glad en grijsbruin.

Schors van een volwassen hemelboom heeft kenmerkende witte strepen.
Foto: Alberto Salguero cc by sa 3.0

Jonge exemplaren hebben veel lenticellen. Oudere bomen vertonen verticale witte strepen op de schors. De boom heeft stevige twijgen met een oranjebruine kleur. Daaraan zitten kleine, eivormige knoppen. Deze zijn het grootste deel van het jaar onder hartvormige bladvoeten van de vaak grote bladeren verborgen. In de herfst verandert de kleur van de knoppen van roodbruin naar scharlakenrood. Als ze blad in de lente uitlopen is het jonge blad prachtig rood van kleur.

Het enkelvoudig veervormig samengestelde blad heeft een verspreide takstand en wordt meestal 30 tot 90 centimeter lang. Soms willen bladeren, vooral bij jonge exemplaren, wel eens tot meer dan een meter uitgroeien. In de V.S. heeft dat en de voorkeur voor ruderaal groeiplaatsen de soort de bijnaam 'junkyard palm' bezorgd. Er komen zowel even als oneven geveerde bladen voor. Het blad telt 5 tot 25 paar spits eivormige deelblaadjes. Aan de voet van elk blaadje bevinden zich in de bladrand enkele tanden met klieren, die een onaangename geur verspreiden, vooral als het blad wordt beschadigd.

De boom bloeit in juni en juli met geelwitte bloemen in pluimen. Gedurende de bloeitijd is het een prima drachtplant voor bijen. Hemelboom is meestal tweehuizig. Er zijn dus mannelijke en vrouwelijke bomen en bomen van beidelei kunne. De bloempjes zijn meestal éénslachtig maar soms ook tweeslachtig. Ze hebben een bloembek van 5 vergroeide kelk- en kroonbladen en 10 of meer meeldraden. Er is één centraal bovenstandig vruchtbeginsel. Het bloemdek staat ingeplant op een nectarrijke discus. Mannelijke bloemen hebben een sterk onaangename geur. De vruchten zijn gevleugelde nootjes en worden samara's genoemd. Ze hangen in grote trossen en rijpen van geelgroen tot oranje-rood, voordat ze uitdrogen tot grijsbruin. Deze vruchten blijven vaak maanden aan de boom hangen, wat bijdraagt aan hun herkenbaarheid in de winter.

Hemelboom wordt in de Europese Unie erkend als een invasieve exoot vanwege zijn vermogen om inheemse flora te verdringen en schade te veroorzaken aan ecosystemen en infrastructuur. Zijn snelle groei, tot wel twee meter per jaar bij jonge exemplaren, maakt hem een effectieve kolonist. De boom verspreidt zich zowel door windverbreiding van zaden als via wortelopslag wat tot dichte opstanden kan leiden. Hemelboom produceert ailanthon, een stof die de groei van andere plantensoorten remt. Hierdoor ontstaat een monocultuur van hemelboom in gebieden waar hij dominant wordt. De wortels van de boom kunnen bovendien schade toebrengen aan ondergrondse structuren zoals leidingen, fundamenteën, en bestrating. De soort heeft hier tot nog toe geen natuurlijke vijanden.

Het terugdringen van hemelboom is een complexe en kostbare onderneming. Zijn snelle verspreiding, zowel via zaden als wortelscheuten, maakt het lastig om gevestigde populaties te verwijderen. Fysieke methoden zoals kappen of ringen resulteren in hergroei. Chemische bestrijding, zoals het gebruik van glyfosaat, wordt soms toegepast om worteluitlopers te doden. In Zwitserland en Oostenrijk wordt geëxperimenteerd met biologische bestrijding, zoals de introductie van natuurlijke vijanden uit het oorspronkelijke leefgebied van de boom waaronder een aantal

Bloeiwijze hemelboom
Foto H. Zell cc by sa 3.0

snuitkeversoorten uit het geslacht *Eucryptorrhynchus*. Er wordt ook getracht de soort met plantpathogene schimmels als *Verticillium dahliae* en *Verticillium nonalfalfae* te bestrijden.

Eén van de natuurlijke vijanden van hemelboom slaagt er tot nog toe wonderwel in zijn gastheer te volgen en dat is geen goed nieuws. Het gaat om een kleine cycadeachtige, de gevlekte lantaarndrager (*Lycorma delicatula*). Deze cycade heeft een sterke voorkeur voor het aantasten van hemelboom. Van daaruit verspreidt de soort zich naar andere boomsoorten en richt zo grote schade aan. Inmiddels heeft de soort zich over geheel Zuid Oost Azië verspreid. In 2014 dook de soort op in de VS en kon zich via de hemelboom snel vestigen. Inmiddels heeft diertje in de V.S. al voor honderden miljoenen schade aangericht. Het is een kwestie van tijd voordat dit insect ook Europa zal bereiken. Ik vermoed dat op dat moment het probleem van zijn voorkeursgastheer en springplank nog niet is bezworen.

In Europa en de V.S. werd de hemelboom aanvankelijk aangeplant als sierboom vanwege zijn decoratieve bladeren en vruchten. Zijn vermogen om te gedijen op vervuilde en droge locaties maakte het een bijzonder geschikte straatboom. De soort heeft bovendien een hoge tolerantie voor (strooi)zout. Door klimaatopwarming verspreid de soort zich steeds gemakkelijker. Gelukkig is het planten van nieuwe exemplaren in de EU verboden vanwege zijn invasieve eigenschappen. Inmiddels is in veel steden de hemelboom echter behoorlijk gevestigd. Ook in onze bossen kom ik met enige regelmaat al hemelboom tegen.

Het hout van de hemelboom is licht, relatief zacht en gemakkelijk te bewerken. Het wordt gebruikt voor meubels, keukengerei en vooral in de Chinese keuken voor het maken van stoommandjes. Hoewel het hout niet bijzonder duurzaam is, biedt de snelle groei van de boom een constante bron van materiaal, vooral in arme en schaars beboste gebieden.

Foto: Cbaile19 public domain
Samara's van de hemelboom, ook zijn hier goed de geurklieren op de blaadjes te zien

Foto: Jetse Jaarsma
Ailanthus junkyard Palm: Jonge hemelboom – in de V.S. worden ze 'junkyard palms' genoemd.

In China heeft de hemelboom een lange geschiedenis van gebruik in de traditionele geneeskunde en zijdeproductie. De schors en bladeren worden al eeuwenlang gebruikt als medicinaal middel tegen diarree, infecties en huidproblemen. De schors staat bekend om zijn verkoelende en samentrekkende eigenschappen. Daarnaast fungeert de hemelboom als voedselbron voor de zijderups *Samia cynthia*, die een sterke duurzame zijde produceert, bekend onder de naam Shantung-zijde. Hemelboomhoning, geproduceerd door bijen die zich voeden met de nectar van de bloemen, is een lokale specialiteit in sommige gebieden. De honing heeft een muskaatachtige smaak en wordt gewaardeerd door fijnproevers.

Persoonlijk denk ik dat hier in Nederland de positieve punten niet tegen de negatieve kanten opwegen en dat verspreiding van deze soort moet worden gestopt, voordat er een ecologische ramp uit voortvloeit.

Jetse Jaarsma

Column

Kometen kijken

Kometen zie je niet elke dag. Ik zie ze eigenlijk nooit. Toen in oktober werd aangekondigd dat je gedurende enkele weken een komeet kon waarnemen met het blote oog was ik er dan ook als de kippen bij om dit unieke verschijnsel te gaan aanschouwen. Ik had de komeet van Halley in 1986 al gemist evenals de komeet van Hale-Bopp in 1997. "Dat zal mij nu niet meer overkomen", zei ik hardop tegen mezelf. "Nou, dat zullen we nog wel eens zien!", zei een onheilspellend stemmetje in mijn hoofd.

Zo tuurde ik avond aan avond midden op de heide in het donker tevergeefs de horizon af om een glimp op te vangen van deze komeet met de gemakkelijke naam C/2023 A3 (Tsuchinshan-ATLAS). Ik zag van alles in de lucht: de maan, sterren, oneindig veel lichten met links en rechts knipperend rood en groen met dank aan Schiphol en aan de horizon veel oranje licht. Maar dat was het dan ook! Geen spoor van de komeet helaas. Ik schrijf het maar toe aan lichtvervuiling en domme pech. Het is mij kennelijk echt niet gegund.

Aangezien deze uit gesteente, stof en bevroren gassen bestaande massa maar eens in de tachtigduizend jaar langs komt, ga ik de herkansing ook nog missen, vrees ik. Als je bedenkt dat deze komeet al eerder is langs gekomen, hoe zou men er toen naar gekeken hebben? Hoe zag de wereld er toen uit? Ik probeer mij daarvan een voorstelling te maken: midden in de laatste ijstijd op een toendra-achtige vlakte zit de familie Neanderthaler in berenvelletjes gehuld rond een knapperend vuurtje voor hun grot. Ze werken net de laatste stukken mammoet-steak naar binnen en spoelen het weg met een paar slokken kruidig aangelengd ochtend-

water van een wolharige neushoorn. Terwijl ze de resten tussen hun tanden met een botsplinter verwijderen, vragen zij zich af wat dat vreemd lichtschijnsel in de lucht voor hen betekent: ramspoed of geluk? Zo moet het toch ongeveer gegaan zijn?

Uitdagender is het om tachtigduizend jaar vóóruit te kijken als komeet C/2023 A3 (waarom noemen ze hem niet gewoon niet komeet Bob of zo?) weer langs komt. Ik gok er op dat inclusief wat nieuwe ijstijden, de aarde dan nog wel bestaat. Landschappen en continenten zullen er ongetwijfeld anders uitzien. Zijn wij er nog wel als mens of hebben we onszelf dan weg gerobotiseerd en lopen er slechts hybride mensachtigen rond? De technologie zal sowieso compleet veranderd zijn. Ik vermoed dat dan alles op aarde inclusief klimaat totaal beheerst wordt door de techniek. Misschien dat de gehele mensheid, op één persoon na, naar andere planeten is geëmigreerd tot ver buiten ons eigen zonnestelsel en dat de aarde is verworden tot onherbergzaam land te midden van andere planeten in het immense heelal. Wie die ene persoon is? Zijn naam weet ik niet maar hij staat ongetwijfeld te zwaaien met een hoed op waarop staat M. E.G.A. - Make Earth Great Again! Tachtigduizend jaar, dat is 3200 generaties in mensenjaren. Niet te bevatten voor mij. Ik vond het al fantastisch dat ik bijna 30 generaties in tijd terug kon om mijn familie in de stamboom te kunnen achterhalen, bastaards meegerekend.

Misschien dat ik het half januari nog eens probeer. Dan schijnt een andere komeet met de naam C/2024 G3 (ATLAS) langs te komen die je zelfs overdag kunt zien als hij niet te snel verdampt tenminste. Goed opletten allemaal!

Tekst en afbeelding: Rob Le Febvre

Oliebollen en Rattenstaarten

Dubbelportret

Oliebollen

Net nu we ons met oudjaar door stapels oliebolletjes hebben gewerkt, voer ik er nog een ten tonele: de oliebolzwam. Deze paddenstoelsoort vormt vruchtlichamen met een wat vormeloze donkerbruine massa. Ze lijken op zelfgebakken oliebolletjes die ook geen perfect ronde bolletjes zijn. De zwammen zijn te vinden op open plekken in naaldbossen nadat deze een of twee jaar daarvoor door brand of blikseminslag geteisterd zijn. Ze groeien op de beschadigde wortels van sparren en dennen. Omdat er veel aan wordt gedaan te voorkomen dat hele percelen bos in brand gaan, worden branden tegenwoordig zo snel mogelijk geblust. Funest voor de 50 soorten paddenstoelen die alleen verschijnen na een brand. Oliebollen vinden wordt dus steeds lastiger.

Foto: Marjon Besteman via Pixabay

Rattenstaarten

Een zoektocht naar rattenstaarten daarentegen levert een variatie aan organismen op. Er zijn geen paddenstoelen die zo heten, wel bestaat de muizenstaartzwam. Altijd verrassend als je een sparrenkegel van de grond raapt waarop dit kleine paddenstoeltje omhoog steekt.

Rattenstaarten in het water

De bekendste rattenstaart is de larve van de blinde bij: rattenstaartlarve. Deze kan als een van de weinige waterdieren in behoorlijk vervuild water leven. Een omgeving die zuurstofarm is. Daar heeft de rattenstaart iets op gevonden: hij bezit een lange slurf die hij boven het water kan uitsteken waarmee hij zuurstof uit de lucht haalt. Er zijn meer larven van hetzelfde model: op een hoop gegooid worden larven van sommige zweefvliegen – de blinde bij is een zweefvlieg maar geen bij - en wapenvliegen zo genoemd.

Rattenstaarten zwemmen ook in de diepzee. Ze behoren tot de kabeljauwachtigen. Ze hebben een grote kop met grote ogen en een grote bek. De rest van het lichaam loopt uit in een staart die langzaam smaller wordt. Ze hebben geen staartvin zodat de staart op die van een rat lijkt.

Rattenstaarten op het land

Rattenstaartgras is een exotisch gras afkomstig van de savannes en prairies in de (sub)tropen. Pas sinds 2005 is het in Nederland opgedoken. Het ruikt via zandige wegbermen vanuit het zuiden steeds verder op. Bermen van snelwegen en spoorwegen zijn voor meer planten de route geweest om zich door Nederland noordwaarts te verspreiden. Bezemkruiskruid is een van de voorbeelden.

Dit taaie gras is uitstekend bestand tegen droogte en de volle zon, het gedijt op extreme plaatsen. Bermen zijn over het algemeen goed gedraineerd en liggen vol in de zon. Geholpen door de meerjarige wortels en de stijve bladeren zal dit gras op den duur niet meer weg te denken zijn uit onze flora. De bloeiende aar heeft de gelijkenis met een rattenstaart.

Rattenstaarten zijn ook eetbaar, tenminste als je de vruchten van een speciale radijs bedoelt. Dit type radijs maakt niet de rode radijsjes die meestal als wortelknollen in de grond zitten, maar de groene puntige vruchten boven aan de plant zijn knapperig genoeg om te eten. Ze worden ook wel slangenradijs genoemd. In de moestuin is het een eenvoudig gewas.

Bezemkruiskruid. Foto: Aad Kop

Zoek je verder op rattenstaart dan kan je niet om de kamerplant Peperomia heen. De soort uit de peperfamilie heeft vele varianten met bladeren in allerlei vormen en kleuren. De bloemen zitten aan een dunne stengel waarin de vorm van een rattenstaart te herkennen is.

Behalve de aanduiding voor de staart van een gevreesd knaagdier, dragen ook dunne slanke vijlen de naam rattenstaart. In de Dikke van Dalen staan nog meer betekenissen maar die voegen aan de lijst van organismen niets toe.

De moraal van dit verhaal: oliebolletjes en rattenstaarten hebben helemaal niets met elkaar te maken.

Tekst: Christine Tamminga

Waterbuffels bij Muiden

Ik werk sinds 2004 als kuddebeheerder in opdracht van Free Nature. Rond het Naardermeer beheer ik ca. 240 ha. met Galloway runderen voor Natuurmonumenten, bij Weesp tien Hooglanders en bij Muiden sinds 2021 bijna 50 hectare met Waterbuffels voor de provincie Noord Holland en Staatsbosbeheer. Free Nature is een stichting die terreinen beheert door begrazing met half wilde kuddes (runderen, paarden, waterbuffels en wisenten) in heel Nederland. Free komt voort uit de stichting Ark. Deze stichting (o.a. opgezet door Wouter Helmer), streeft beheer na waar natuurlijke processen ruimte krijgen.

Het idee achter natuurlijke begrazing, zoals deze manier van beheren wordt genoemd, is dat door natuurlijke processen altijd een rijkere, verrassendere en sterkere natuur zich ontwikkelt dan in door mensen beheerde natuur. Het begrazen is een landschapsvormend element, waardoor zich een divers landschap vormt. Dit is de theorie, de praktijk is natuurlijk weerbarstiger.

Voorjaar 2021 zijn er acht Waterbuffels losgelaten in de Waterlandtak-West, onderdeel van de Diemerscheg bij Muiden. Dit is een belangrijke verbindingszone tussen het IJmeer en het Naardermeer. Het gebied is aangelegd als natuurcompensatie voor de verbreding van de A1. Omdat het beheer mechanisch lastig is en beheer zonder dieselolie aantrekkelijk, is er gekozen voor begrazing. In Nederland is er nog betrekkelijk weinig ervaring met de inzet van waterbuffels bij het beheren van natuurgebieden. Bij de Diemerscheg is hiermee gestart voor een proef van 5 jaar, zeer degelijk gemonitord door Altenburg & Wymenga.

De waterbuffel is een verrassend dier en het is beslist niet te overzien hoe alles op de lange termijn gaat uitpakken. Vanaf begin april heb ik goede hulp van 2 vrijwilligers Esther

van der Hart en Jan Portengen. Zij zijn vaak ook een paar keer per week in het gebied en daardoor kunnen we de ontwikkelingen goed volgen. Vanaf het begin hebben de buffels zich op de jonge wilgen gestort. Waar de literatuur (bv het boek 'The Wild Water Buffalo' van Anwaruddin Choudhury), aangeeft dat buffels 10% wilg eten, ben ik er vrij zeker van dat het in de Diemerscheg meer is. Na een week of 10 ontdekten de buffels dat -ze komen uit een gebied zonder bomen- je de jonge wilgen kunt omduwen. Het hele gebied werd toen eigenlijk voortdurend doorkruist en de dieren komen, zeker als het wat kouder wordt, overal.

In het 'groeiseizoen' (april t/m september) was het toezicht vrij lastig; regelmatig zie je niets. Toen de groei uit het gewas ging werden de dieren zichtbaarder en het voedselaanbod ook krappere. Het was spannend wat er zou gebeuren. Er stond nog een goede voorraad wilgentwijgen, gras en zegge, maar of dit voldoende was, was toen nog niet te zeggen. Dat is natuurlijk ook afhankelijk van wat voor winter het is.

De conditie van de buffels wordt wekelijks goed in de gaten gehouden. Er werd voor de winter van 2021 een droge, luwe plek ingericht en het hooi klaargezet voor het geval dit nodig was. Een waterbuffel kan, mits er voldoende beschutting is, tot -20C goed buiten blijven.

Inmiddels is het november 2024 en weten we een stuk meer. In de winter 2021-2022 viel de conditie van de melkgevend buffels snel terug en die zijn de hele winter bijgevoerd. Alle buffels werden weer drachtig, dus winter 2022-2023 is er ook bijgevoerd.

Bij het beheer met de waterbuffels spelen twee problemen. De dieren kalven pas in de 2e helft van de zomer af; de voedselbehoefte is het hoogst als de kwaliteit van het voer

afneemt. De afname van de kwaliteit van het voer wordt nog eens versterkt doordat de dieren met hun graasgedrag geen wintervoer produceren. Waterbuffels grazen relatief hoog waardoor grasachtige stukken zich niet goed ontwikkelen. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld Galloways en Hooglanders. Naast effectiever graasgedrag eten zij ook goed van de wilgen (bast en twijgen) en slaan ze in de zomer meer vet op, waardoor ze beter op eigen kracht de winter doorkomen.

Aannemelijk is het dat het wilde rund altijd geselecteerd is op graasgedrag. Je wilt ze binnen een raster kunnen houden, verder is van belang dat ze hun eigen voer produceren en dat je niet wordt aangevallen. De waterbuffel is nog niet zo ver. Het rund wordt al 10.000 jaar door mensen gehouden, een waterbuffel 'pas' 5000. Voor natuurlijke begrazing, zoek ik naar een buffel die niet op melk is geselecteerd, die in het voorjaar kalft en efficiënter graast zodat het grasland zich kan ontwikkelen.

In 2023 heb ik de reproductie stilgezet (de stieren zijn eruit gehaald) en begin zomer 2024 is er weer een nieuwe stier bijgezet. Dit met als doel om het kalfpatroon te verplaatsen. Komende de winter zogen de dieren dus geen kalf, waardoor de voedselbehoefte een stuk lager zal zijn en de verwachting is dat er minder bijgevoerd moet worden.

Komend voorjaar kunnen er weer kalveren geboren worden en is er in deze laatste winter van het experiment een veel betere kans dat de buffels op eigen kracht de winter doorkomen. Dat is natuurlijk het streven.

Het terrein ontwikkelt zich overigens goed, er staan mooie soorten (bv de riet-, wespen- en gevlekte orchis en de hokjespeul) en er zijn 2 bevers gevestigd. Door de verschillende grondsoorten in het terrein; zand/veen en klei is de variatie vrij groot. Als verbindingzone is de Diemerscheg gunstig gesitueerd. In de toekomst wordt de verbinding met de Vecht en het IJ behoorlijk verbeterd. Werk in uitvoering!

Wouter Slors

Foto's: Esther van der Hart

Boekbespreking

Botanicum Medicinale

Een modern herbarium van geneeskrachtige planten

Auteur: Catherine Whitlock

KNNV Uitgeverij, 2023.

Harde kaft, 224 pagina's. € 31,95

Geneeskunde en plantkunde hebben vanouds een innige relatie. Eeuwenlang hebben mensen gezocht naar planten met een mogelijk geneeskrachtige werking. Veel effectieve geneesmiddelen zijn voor het eerst gevonden in planten. Opium, uit de slaapbol (papaver somniferum) is bijvoorbeeld een zeer effectieve pijnstillert. De daarvan afgeleide stoffen (opiaten) zijn nog steeds, ondanks de bijwerkingen, onmisbaar bij de bestrijding van ernstige pijn. Dat is maar een van de vele voorbeelden van geneesmiddelen afkomstig uit planten. Tegelijk is er in de lange geschiedenis van de geneeskunde ook heel veel onzin verkocht over geneeskrachtige kruiden, inclusief bizarre theorieën. De signatuurleer beweerde bijvoorbeeld dat de vorm van een plant een aanwijzing geeft voor de werking. Zo zouden walnoten goed zijn voor de hersenen, etc.

Wie zich wil verdiepen in medicinale planten kan kiezen uit veel boeken. Helaas zijn die vaak geschreven door enthousiaste, maar weinig kritische 'kruidengenezers' of regelrechte kwakzalvers. Het Botanicum Medicinale is een gunstige uitzondering. De schrijfster studeerde biologie en promoveerde op een immunologisch onderwerp. Deze wetenschappelijke achtergrond is duidelijk merkbaar in dit boek. Bovendien kan ze ingewikkelde dingen helder uitleggen. Het resultaat is dit prachtig vormgegeven boek, met een schat aan informatie over planten met een – al dan niet bewezen – medicinale werking.

Na korte inleidingen over de geschiedenis van de medische plantkunde en over modern chemisch laboratoriumonderzoek worden 100 planten besproken. Van elke plant staat op de linker pagina een schitterende kleurenplaat en een lijstje van kwalen waarvoor hij zoal wordt toegepast. Op de rechter pagina staan korte stukjes over taxonomie, habitat, medicinale toepassingen, en steeds een waarschuwing. Die komt meestal neer op 'don't try this at home!' Verder vinden we er korte anekdotes en leuke weetjes, zoals over de ontdekking, zuivering en research.

Soms wordt verwezen naar wetenschappelijke artikelen, helaas zonder exacte referenties (alleen naam van de auteur plus jaartal). Wie zo'n publicatie wil raadplegen moet dus op zoek, maar de bronnen die ik heb gecontroleerd kloppen.

Sommige planten, zoals knoflook, cannabis, kurkuma, papaver en taxus worden iets uitgebreider behandeld. Uit taxus baccata worden effectieve, maar helaas zeer toxische geneesmiddelen gemaakt die bewezen werkzaam zijn tegen sommige soorten kanker. Van kurkuma (geelwortel, uit de curcuma longa) wordt ook beweerd dat het tegen kanker zou werken, maar de auteur spreekt terecht over

'onbewezen claims'. Minder kritisch is ze over knoflook, waarvan zonder bronvermelding wordt beweerd dat het de kans op kanker zou verkleinen.

Als medicus moet ik wel waarschuwen voor de lijstjes met kwalen die naast elke plant staan onder 'belangrijkste toepassingen'. Naast kleine ongemakken, die meestal vanzelf overgaan, staan daar ook ernstige ziektes zoals kanker en dementie (Alzheimer). Achterin is een lijst met aandoeningen opgenomen die 'met kruiden kunnen worden behandeld'. Bij kanker bijvoorbeeld worden daar maar liefst twintig planten genoemd. Maar 'toegepast bij' is helaas niet hetzelfde als 'effectief tegen'! Wanhopige patiënten met een ernstige ziekte, die zonder kennis van zaken die lijstjes raadplegen kunnen ten onrechte het idee krijgen dat ze met kruiden kunnen genezen. Ook het gebruik van vage termen uit de kruidenwereld die geen medische betekenis hebben, zoals 'tonicum voor de lever' is storend.

Dit boek verdient zeker aanbeveling, maar niet als gids om zelf te gaan dokteren. Wie een serieuze ziekte heeft moet naar een serieuze arts. Voor wie zich wil verdiepen in feiten en fabels over medicinale planten is het Botanicum Medicinale een mooi uitgevoerde, goed leesbare inleiding. Het zal niet misstaan onder de kerstboom.

Jan Stam

Vrijwilligersprijs Gooise Heemtuin

Foto: Yvonne Verburg

Op woensdagavond 23 oktober j.l. vond in het Vitusgebouw in Blaricum de uitreiking plaats van de jaarlijkse vrijwilligersprijs van de BEL-combinatie (Blaricum, Eemnes en Laren). Er was al bekend dat de vrijwilligers van de Gooise Heemtuin waren genomineerd voor de prijs en dat zij een zeer goede kans hadden. Dat bleek te kloppen, uit de acht verschillende nominaties werden de vrijwilligers van de Gooise Heemtuin uitverkozen.

Uit handen van de Blaricumse wethouder Joke Lanphen mocht Wouter Nugteren namens de werkgroep de Vrijwilligersprijs 2024 in ontvangst nemen, bestaande uit een sculptuur en (een symbolisch) bedrag van € 500,00 dat ten goede moet komen aan de Blaricumse gemeenschap (de heemtuin dus).

De werkgroep werd tijdens de levendige vrijwilligersavond op plezierige wijze in het zonnetje gezet. Jammer dat niet alle vrijwilligers erbij konden zijn. Misschien dat bijgaande foto's iets goed maken.

1. Gewone hoornbloem
2. Vroegeling
3. Grote brandnetel
4. Oegbloemkruisbloem
5. Klein kruiskruis
6. Zachte colerabaak
7. Kruipende lozerbloem
8. Zwarte nachtschade
9. Muurflintstraal
10. Hang knopkruid
11. Heenderbeet
12. Amsterdams kruiskruis
13. Ruusbloem karantille
14. Madeliefte
15. Klein stroopzaad
16. Reigerbek
17. Paarse dovenetel
18. Kleine veldkers
19. Kruisklokje

Al deze plaatsen zijn gemaakt tijdens een van de Eendaags Plantenfeesten van 2015 t/m 2023 in Heterum, Bussum en Naarden. Bij het uitkomen van deze Grote Ratelaar is de plantenlijst 2024 van de Floragroep waarschijnlijk al geweest (30 december) maar om mee te doen kun je altijd contact opnemen met Christine Tammenga (ctammenga@wonderkruis.nl, 06-41888888). Al tijd leuk om met zo'n groep op ontdekkingstocht te gaan. Je kunt ook individueel deelnemen, zie daarvoor <http://www.linsen.nl>.

Oplossing puzzel

GOOD to see you

'Verser dan vers'. Deze tekst hangt niet voor niets boven onze versafdeling. Want Goodyfood krijgt groenten en fruit elke dag knispervers, zo van het land geleverd. Maak kennis met heerlijke én verrassende verse ingrediënten voor elke maaltijd. **Biologisch** of **Demeter**, altijd vol van smaak. En wil je een halve kool of een groentetas? Ook dat kan. We helpen je graag!

Aardappelen
Broccoli
Aardpeer
Wilde bladspinazie
Hollandse appels
Flespompoe
Verse kruiden
Kant & klaar
Cantharellen
Cherry tomaatjes
Lokale helden
Sinaasappels
Kolen en rapen
Vergeten groenten
En nog heel veel meer!

CONTACT opnemen met BESTUUR of WERKGROEPEN

Bestuur IVN Gooi e.o.		
Voorzitter	Rob Le Febre	r.febre@upcmail.nl
Secretaris	Sander Koopman	secretaris@ivngooi.nl
Penningmeester en ledenadministratie	Robert Bekenkamp	penningmeester@ivngooi.nl
Lid algemeen	Astrid Schellings-Koekoek	astridkoekoek@gmail.com
Werkgroepen IVN		
Communicatie	Maartje Hogenboom	maartje.hogenboom@gmail.com
Contacten	Jan van den Berg	jh.van.den.berg@tip.nl
Wandelingen op verzoek	Lishe Los	lishelos@hotmail.com
Natuurgidsenopleiding	Inge Brandenburg	natuurgidsenopleiding@ivngooi.nl
Doe-het-zelf-wandelingen/route-app	Joke Calis en Veronica van der Meer	route_app@ivngooi.nl
Floragroep	Christine Tammenga	floragroep@ivngooi.nl
Gezond in het groen	Marian Schouten en Philip Schmittmann	gezond.in.het.groen@ivngooi.nl
Grote Ratelaar	Fred Jansen	groteratelaar.ivnknvngooi@gmail.com
Heemtuineducatie	Wouter Nugteren	wouter-nugteren@ziggo.nl
Jeugd	Ella van der Lof	jeugd@ivngooi.nl
Laarder Wasmeer	Johan van Gans	johanvangans@chello.nl
Natuurcursussen	Maartje Hogenboom	natuurcursus@ivngooi.nl
Duurzaamheid	Jan Portengen	duurzaamheid@ivngooi.nl
Schaapskooi	Marijke Vooren	mvooren@xs4all.nl
Publieksexcursies	Inge Brandenburg	brandenburginge@gmail.com
Nascholing	Susan Hakvoort	nascholing@ivngooi.nl
Webmaster	Robert Bekenkamp	webmaster.gooi.en.omstreken@ivn.nl
Ledenadministratie en contact IVN	Marijke Vooren	tel. 035 691 37 35
Bestuur KNNV Gooi		
Voorzitter	Feiko Prins	voorzitter@gooi.knnv.nl
Wvd. Voorzitter	vacature	
Secretaris	vacature	
Penningmeester	vacature	
2e secretaris en algemene zaken	vacature	
Algemene zaken en projecten	Rens van der Knoop	webmaster@gooi.knnv.nl
Natuurhistorisch secretaris	vacature	
Ledenadministratie en contact KNNV	Ellie Fluitsma	ellie.fluitsma@kpnmail.nl
Werkgroepen KNNV		
Excursies en lezingen	Ellie Fluitsma	ellie.fluitsma@kpnmail.nl
Hydrobiologie	Koos Meesters	meesters.j@gmail.com
Paddenstoelen	Anje Oosterhuis en Winnie Rip	pwg.gooi.knnv@gmail.com
Planten	Jetse Jaarsma	planten.gooi.knnv@gmail.com
Webmaster	Rens van der Knoop	webmaster@gooi.knnv.nl

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

www.editoo.nl

INDIEN ONBESTELBAAR:
POLLUXSTRAAT 18
1223 GB HILVERSUM

